

УДК 379
DOI <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2024-4-06>

ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНО-МАСОВИХ ЗАХОДІВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Конох А. П.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-4283-9317
konoch105@ukr.net*

Конох А. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-9719-0418
konoh92@gmail.com*

Конох О. Є.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8970-0817
konoch_a_je@ukr.net*

Захарова А. В.

*студентка II курсу
факультету фізичного виховання, здоро'в'я та туризму
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8970-0817
zach21013331@gmail.com*

Ключові слова:

*спортивно-масові
заходи, попередження
травматизму, фізичні
вправи, різні види падінь.*

Стаття спрямована на вирішення актуальної соціальної проблеми попередження травматизму учнів під час проведення спортивно-масових заходів у навчальних закладів освіти. Розглянуто основні види та причини дитячого травматизму, вікові особливості формування довільних рухів, роль низки психофізіологічних функцій в організації оптимальної форми рухової діяльності. Здійснено теоретичний аналіз досліджень щодо вивчення загальних принципів формування довільних рухів, їхніх вікових особливостей, характеру рухової діяльності в нестандартних і ускладнених умовах, адаптивного значення їх варіабельності; розглянуто причини та основні види шкільного травматизму, причини виникнення травм у дітей різного віку, існуючі засади організації його попередження. Проаналізовано види, характер, причини дитячого травматизму під час занять фізичними вправами. З'ясовано, що, незважаючи на постійні зусилля вчителів, травматизм під час проведення спортивно-масових

заходів у школі залишається значним, тому ця проблема є актуальною, найкращим засобом вирішення якої є профілактика. Розроблено класифікацію різних видів падінь. Доведено, що для попередження травматизму під час проведення спортивно-масових заходів була ідея у тому, що із застосуванням спеціальної методики значно зростає варіативність рухових дій, які супроводжуються значним підвищенням адекватних можливостей. Розроблено та апробовано методику попередження травматизму учнів, яка дає змогу цілеспрямовано вирішувати оздоровчі завдання, що стосуються найчастіших порушень здоров'я школярів, – травм. Окрім того, використання даної методики дало змогу підвищити рівень гармонійності розвитку фізичних якостей, сформувати життєво важливі рухові вміння та навички як основу фізичного виховання у школі. Практична значущість дослідження полягає у тому, що рекомендовано спеціальну методику використання фізичних вправ на уроках фізичної культури, яка формує у школярів уміння виконувати травмобезпечні падіння в нестандартних та ускладнених умовах, що дає змогу знизити дитячий травматизм у життєво важливих ситуаціях. Доведено, що дотримання установлених норм, правил поведінки, оволодіння травмобезпечними видами падінь, дають змогу на належному організаційному рівні проводити спортивно-масові заходи, зберегти здоров'я і життя учнів.

SAFETY BASICS DURING SPORTS AND MASS EVENTS IN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Konokh A. P.

*Doctor of pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4283-9317
konoch105@ukr.net*

Konokh A. A.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism and Hotel
and Restaurant Business
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9719-0418
konoh92@gmail.com*

Konokh O. Ye.

*Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism and Hotel
and Restaurant Business
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8970-0817
konoch_a_ye@ukr.net*

Zakharova A. V.

2th year Student

Faculty of Physical Education, Health and Tourism

Zaporizhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-8970-0817

zach21013331@gmail.com

Key words: *mass sports events, injury prevention, physical exercises, various types of falls.*

The article is aimed at solving the urgent social problem of preventing injuries of students during sports and mass events in educational institutions. The main types and causes of children's injuries, age-related features of the formation of voluntary movements, the role of a number of psychophysiological functions in the organization of the optimal form of motor activity are considered. A theoretical analysis of research on the study of the general principles of the formation of voluntary movements, their age-related features, the nature of motor activity in non-standard and complicated conditions, the adaptive value of their variability is carried out; the causes and main types of school injuries, the causes of injuries in children of different ages, the existing principles of organizing its prevention are considered. The types, nature, causes of children's injuries during physical exercises are analyzed. It was found that despite the constant efforts of teachers, injuries during sports and mass events at school remain significant, therefore this problem is relevant, the best way to solve which is prevention. A classification of different types of falls is developed. It has been proven that the idea behind the prevention of injuries during mass sports events was that the use of a special technique significantly increases the variability of motor actions, which is accompanied by a significant increase in adequate opportunities. A technique for preventing injuries in students has been developed and tested, which allows for targeted solutions to health problems related to the most common health disorders of schoolchildren – injuries. In addition, the use of this technique has allowed for an increase in the level of harmony in the development of physical qualities, the formation of vital motor skills and abilities as the basis of physical education at school. The practical significance of the study is that a special technique for using physical exercises in physical education lessons has been recommended, which forms in schoolchildren the ability to perform injury-free falls in non-standard and complicated conditions, which allows reducing children's injuries in vital situations. It has been proven that compliance with established norms, rules of conduct, mastering injury-free types of falls allows for conducting mass sports events at the proper organizational level, preserving the health and lives of students.

Постановка проблеми. Фізичне виховання учнів закладів середньої світи є невід'ємним складником освіти. Воно забезпечує можливість набуття кожним учнем необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, методики організації змістовного дозвілля і спрямоване на формування фізичного, соціального та духовного здоров'я, вдосконалення фізичної та психічної підготовки до активного довготривалого життя та професійної діяльності. Велику роль у забезпеченні безпечного дозвілля і збереженні здоров'я дітей та молоді відіграє спортивно-масова робота в закладах середньої

освіти. Однією з умов становлення педагогічної майстерності вчителя фізичної культури є володіння знаннями щодо організації і вміння проведення фізкультурно-спортивних заходів з учнями в позаурочний час [1].

Удосконалення професійної компетенції майбутніх учителів фізичної культури, здатних визначати, проєктувати, організовувати й моделювати навчальний процес, є головним завданням підготовки. Важливим компонентом у цьому процесі виступає піклування про здоров'я учнів. Оскільки значення фізичної культури та спорту для розвитку інтелектуальних, фізичних, психічних та

моральних якостей особистості не викликає сумніву, то збереження здоров'я учнів, а саме забезпечення безпеки під час проведення спортивно-масових заходів, розглядається як невід'ємна складова частина навчально-виховного процесу, що дає змогу вчителю фізичної культури пропагувати здоровий спосіб життя, допомагає учню усвідомити закономірності формування здоров'я та зміцнювати його. Актуальність проблеми визначається збільшенням випадків травматизму на заняттях фізичними вправами в позаурочний час. Отже, невідповідність між необхідністю забезпечення здоров'я учнів та ситуацією, що склалася, вимагає пошуку шляхів підвищення безпеки учнів у процесі проведення спортивно-масових заходів у закладах середньої освіти.

Своєрідність організації спортивно-масової роботи в загальноосвітній школі регламентується в Україні низкою нормативно-законодавчих актів, провідними з яких є: Конституція України, закони України «Про фізичну культуру і спорт» (зі змінами 1994–2023 рр.), «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону праці»; Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.08.2001 № 616, Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 № 458, Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2008 № 1008 «Про невідкладні заходи щодо збереження здоров'я учнів під час проведення занять із фізичної культури, захисту Вітчизни та позакласних спортивно-масових заходів»; Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01; Правила безпеки під час проведення занять із фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2010 № 521; Наказ МОЗ та МОіНУ від 20.07.2009 № 518/674 «Про забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах»; Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджене Наказом МОЗ та МОіНУ від 20.07.2009 № 518/674.

Проблема травматизму та його запобігання є предметом дослідження фахівців різного спрямування. Вивченням проблем травматизму під час занять фізичною культурою та спортом займалися

О. Гребік, Г. Грибан, А. Конох, під час занять різними видами спорту – К. Ананченко, В. Перебийніс та ін. Вона також є предметом вивчення курсу «Спортивно-масова робота в закладах середньої освіти».

Незважаючи на зусилля щодо профілактичних заходів за виникнення травм у учнів, шкільний травматизм залишається актуальною проблемою сьогодення, і його слід розглядати як одну з причин, що загрожують здоров'ю та життю дітей [2]. Профілактика шкільного травматизму та безпечне проведення спортивно-масових заходів у закладах середньої освіти є важливими питаннями навчально-виховного процесу шкільної системи фізичного виховання, вирішення яких можливе за певних умов готовності вчителів фізичної культури та їхньої професійної компетентності [3].

Аналіз процесу організації і проведення спортивно-масових заходів у загальноосвітніх навчальних закладів свідчить про недостатнє вивчення проблеми попередження шкільного травматизму як у теоретичній, так і в практичній частині.

Проблема застосування профілактичних заходів є досить актуальною, оскільки сьогодні відбувається значна кількість травмування учнів як під час уроків фізичної культури, так і в процесі проведення спортивно-масових заходів у позаурочний час [4]. За даними, наведеними науковцями, шкільний травматизм становить від 6% до 16% від усього дитячого травматизму і займає третє місце в Україні за частотою випадків. В останні роки спостерігається стійка тенденція до його зростання [5].

Отже, вивчення причин і шляхів попередження травматизму під час проведення спортивно-масових заходів, а також системи заходів його профілактики є актуальною проблемою сьогодення. Унаслідок багатьох суб'єктивних та об'єктивних причин розв'язання вказаної проблеми вимагає додаткових досліджень.

Мета статті – визначити головні причини травматизму учнів під час проведення спортивно-масових заходів, окреслити шляхи його попередження та подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заняття фізкультурою та спортом належать до активних видів людської діяльності й можуть супроводжуватися травматизмом.

Аналіз літературних джерел показав, що найменш вивченими видами травматизму є шкільний та під час занять фізичними вправами в позаурочний час. Саме ці види дитячого травматизму стали предметом нашої особливої уваги [6–8]. Головними завданнями дослідження було детальне вивчення рівня травматизму учнів закладів середньої освіти під час проведення спортивно-масових заходів, виявлення чинників ризику щодо отримання дітьми травм.

Аналіз реєстраційних документів обласної дитячої клінічної лікарні м. Запоріжжя за останні роки свідчить, що за допомогою зверталось понад 300 дітей, з яких більшість – хлопці. За видом травматичних ушкоджень на шкільний травматизм припадало понад 26%, 2% – під час проведення спортивно-масових заходів, шкільних змагань [9; 10]. За характером отриманої травми домінували переломи різної локалізації. Даних про легкі травми, отримані під час занять фізичними вправами, не спостерігалось. Як було з'ясовано, це не тому, що такі травми відсутні, а, як правило, легкій травмі приділяється незначна увага і допомога надається під час занять учителем фізичної культури або в медпункті навчального закладу. Слід зазначити, що вчителями фізичної культури недостатньо приділяється уваги заходам попередження травматизму під час занять фізичними вправами, адже більшість із них має думку, що під час занять фізичними вправами, участі в контактних спортивних іграх, змаганнях уникнути травми практично неможливо. Більшість учителів фізичної культури недостатньо володіють знаннями щодо попередження травматизму під час занять фізичними вправами [11].

Вивчаючи травматизм під час проведення спортивно-масових заходів і шкільних змагань, виявлено, що серед травмованих переважали дівчата (62%), хлопці травмувалися рідше (38%). Головними обставинами виникнення травм були різні види падіння – 30%, удари м'ячом – 9%, виконання вправ – 12% [12]. Особливої уваги заслуговує аналіз травматизму під час самостійних занять на спортивних майданчиках навчальних закладів. Як правило, найчастіше травмуються хлопчики під час гри у футбол. До головних причин отримання учнями травм під час таких занять слід віднести одночасну участь учнів різних вікових груп і різного рівня фізичної підготовленості, а також незнання та порушення правил, незадовільний стан більшості спортивних майданчиків, відсутність контролю з боку дорослих [13].

На нашу думку, для вирішення проблеми зменшення випадків травм під час проведення спортивно-масових заходів і змагань необхідно застосувати такі підходи і методики, за яких виникнення травми має бути виключено або зведено до мінімуму за рахунок логічно побудованої системи її попередження. Це, своєю чергою, потребує відповідної професійної підготовки вчителя фізичної культури, наявності в нього знань, умінь та навичок із заходів попередження як структурного елемента педагогічних технологій профілактики травматизму [14].

У зв'язку з вищезазначеним нами розроблена методика попередження травматизму засобами фізичних вправ, якій притаманні доступність,

відносна простота практичного впровадження в шкільні програми фізичної культури [8]. Розроблення методики навчання вправам страхування й самострахування як засобу попередження травматизму під час падіння в нестандартних та ускладнених умовах надзвичайно важливе в науковому і практичному значенні, якщо враховувати, що це стосується пошуку шляхів і засобів навчання учнів життєво важливим руховим умінням і навичкам – травмобезпечним падінням у нестандартних та ускладнених умовах, які дають можливість істотно знизити рівень травматизму. Навчання учнів техніці різних видів падінь рекомендується проводити в кінці підготовчої частини уроку, оскільки методика передбачає виконання достатньо багато спеціальних підготовчих і підвідних фізичних вправ. Зазначену методику розроблено з урахуванням запропонованої класифікації способів падіння, в основу якої покладено принцип управління рухом з урахуванням часо-просторових та координаційних параметрів дій. Ця класифікація складається з найбільш поширених і доступних для учнів видів та способів падіння, оптимальне володіння якими є основою попередження травматизму. Падіння уперед: на руки-груди; з перекатом через плече; у перекид через плече. Падіння убік: на стегно з перекатом; на руки-груди; на стегно з перекатом на спину з подальшим обертанням. Падіння на спину: на спину; на спину в перекид через плече; на руки-груди з поворотом кругом.

Із метою формування у дітей життєво важливих умінь і навичок безпечно падати, за яких виключається можливість отримати пошкодження, на початковому етапі навчання протягом 3–5 хвилин (після завершення підготовчої частини чи на початку основної частини занять) виконувалися спеціально-підготовчі вправи, які сприяли в подальшому швидкому оволодінню технікою падінь. Це найбільш доступні й адаптовані до цієї вікової групи вправи: біля стіни, на гімнастичній стінці, на гімнастичній лаві, на гімнастичній колоді, на канаті, на підлозі. Після виконання цих вправ, коли всі учні будуть готові фізично, можна починати навчання техніки падінь. На початку основної частини занять 2 хв відводилося на виконання спеціально-підготовчих вправ, 3 хв – на вправи на виконання техніки падіння вперед на руки-груди та 4 хв у кінці основної частини – на подолання смуги перешкод. Вправи виконуються в спортивному залі із застосуванням найпростішого обладнання – міні-смуг перешкод. На початковому етапі можливе виконання вправ на гімнастичних матах, гімнастичній доріжці, але в подальшому доцільніше все це виконувати на підлозі, дотримуючись головного – послідовності та відповідно до складеності вправ. Удоско-

налювати в простих та ускладнених умовах – під час проходження смуг перешкод. Варіабельності змісту і складності етапів смуг перешкод необхідно досягати шляхом уведення різних способів падінь, послідовної зміни висоти й ширини перешкод, відстані між ними, способу їх подолання, кількості етапів. Варіанти смуг перешкод та рухові завдання рекомендується міняти через 1–2 заняття, після того як основна частина учнів засвоїть виконання вправи.

Під час розроблення експериментальної методики виходили з загальноприйнятого поняття методики як сукупності норм педагогічної діяльності з навчання та виховання учнів. Структура занять і його основні компоненти були взяті за основу і залишені без змін. Разом із тим експериментальна методика передбачає засоби й методи фізичного виховання, які спрямовані на формування в учнів умінь виконувати різні види падінь у нестандартних та ускладнених умовах. Було визначено місце в структурі заняття, оптимальний час і кількість повторення під час виконання завдань. В основу методики навчання покладено принцип комплексного та систематичного використання рухових дій із подолання смуг перешкод, вправ, що спрямовані на розвиток і вдосконалення тих координаційних здібностей та психофізіологічних функцій, які визначають результативність рухової діяльності в незвичних, нестандартних умовах. Головним видом фізичних вправ є рухові завдання на виконання будь-яких видів падінь в умовах подолання різних за складністю та змістом смуг перешкод. У зв'язку з тим, що під час проходження етапів смуг перешкод м'язова діяльність виконується переважно при ЧСС у зонах великої та високої інтенсивності, завдання з подолання смуг перешкод виконувалися в основній частині заняття методом перемінної вправи в режимі безперервного навантаження. Смути перешкод на цьому етапі навчання складаються з урахуванням віку, рівня підготовки дітей. Як правило, подолання смуг перешкод вимагало використання рухових навичок, що вивчалися раніше, але в нових скомбінованих сполученнях, які виконувалися в нестандартних умовах. Варіанти складності і змісту смуг перешкод досягалися шляхом змін параметрів руху (темпу, швидкості), зміною способів падінь, зміною висоти перешкоди, а також кількістю, послідовністю і довжиною етапів. Перед виконанням вправ на смугах перешкод треба ретельніше проводити спеціальну розминку, суворо дотримуватися техніки безпеки, самострахування під час виконання падінь. Під час складання варіантів смуг перешкод включати тільки добре вивчені вправи, перешкоди і види падінь. Особлива увага під час розроблення експериментальної методики нада-

валася дотримуванню дидактичних принципів теорії навчання руховим діям: систематичності, послідовності навчання, свідомості та активності учнів, зв'язку навчання з практикою. Перед першим проходженням цілісної смуги перешкод на початковому етапі діти роблять одну-дві спроби виконання падіння з подоланням окремих незначимих перешкод. Потім виконується подолання окремих елементів смуги спочатку у повільному темпі, а потім із більшою швидкістю. На заключному етапі навчання подолання смуги перешкод виконувалося на кращий командний час. Кількість повторних проходжень варіантів смуг перешкод дозувалася від 1-го до 3-х разів залежно від віку, фізичної підготовленості учнів та складності змісту смуги перешкод. Після того як більшість дітей успішно впоралася з виконанням рухових завдань, варіанти смуг перешкод мінялися.

У розв'язанні завдань широкого застосування набули ігровий і змагальний способи. Використання змагального методу на заключному етапі навчання підвищувало зацікавленість учнів до навчальної діяльності, стимулювало їх до максимального виявлення особистих якостей та рухових здібностей, що, своєю чергою, сприяло кращому засвоєнню навчального матеріалу. Основною методичною особливістю застосування більшості вправ на виконання падінь є неприпустимість їх швидкого виконання. Усі завдання, пов'язані з виконанням падінь, вимагають від учнів зосередженості, уваги, вольових зусиль. Тому за всіх переваг ігрового та змагального способів радимо практикувати їх лише за умов достатнього засвоєння техніки падінь у стандартних умовах. На початкових фазах навчання різним видам падінь слід більше часу відводити на повільне їх вивчення. При цьому краще використовувати цілісний метод навчання, виконуючи за допомогою підготовчих та підвідних вправ. На етапі створення уявлення чималого значення набуває якісне демонстрування вправ, близьке до ідеального.

У кінці основної частини заняття використовуються смуги перешкод, а також різні естафети, змістом яких є різні види падінь та елементи рухових завдань із подолання смуг перешкод. Окрім того, видозмінювались умови виконання освоєних за програмою або у цілому вже сформованих рухових навичок. Зміст естафет добирається з урахуванням їх інтегральної взаємодії на розвиток фізичних якостей, координації рухів, рівноваги. В естафетах необхідно також послідовно виконувати кілька рухових дій після виконаного вестибулярного навантаження, розподілити і переключити увагу за одночасного виконання кількох дій. Бажано використовувати рухливі ігри, у тому числі й українські народні ігри. Окремі ігри передбачають уведення додаткових правил

або особливостей організації з метою цілеспрямованого впливу на розвиток проявлення швидкості розподілення й переключення уваги, координації рухів, уміння зберігати рівновагу, точність диференціювання просторових параметрів та часових інтервалів, прояву сили. У цілому на занятті на цей матеріал відводиться від 3 до 5 хв.

Ефективність навчання учнів падінням у нестандартних та ускладнених умовах багато в чому залежить від кількості їх повторень на занятті. Оптимальна частота повторень, своєю чергою, залежить від раціональної організації учнів на занятті. Під час вивчення падінь слід планувати їх повторення кілька разів поспіль. Це сприяє більш ефективному формуванню рухових навичок. Оптимальна кількість повторень падінь залежить від кількості учнів у групі, наявності обладнання спортивного майданчика та залу, їхніх розмірів, кількості інвентаря, складності виду падіння, що вивчається. Практична реалізація змісту рекомендованої методики здійснюється за допомогою раціонального планування й розподілення навчального матеріалу з необхідним комплексом засобів для оволодіння ним. Розро-

блена й апробована методика попередження травматизму дає змогу цілеспрямовано вирішувати оздоровчі завдання щодо найчастіших порушень здоров'я школярів – травм. Використання цієї методики дало змогу підвищити рівень гармонійності розвитку фізичних якостей, сформувати життєво важливі рухові вміння і навички в учнів.

Висновки. Аналіз літературних даних та особистий практичний досвід дали змогу встановити, що під час організації спортивно-масових заходів та змагань припадає понад чверть усіх шкільних травм, з яких більше третини є наслідком різних видів падінь. Розроблено й науково обґрунтовано методику формування в учнів рухових умінь і навичок різних видів падінь під час занять фізичними вправами. Отримані дані свідчать про високу ефективність запропонованої нами методики попередження травматизму засобами фізичних вправ та необхідність її впровадження у шкільні програми фізичної культури.

Перспектива подальших розвідок у цьому напрямі передбачає розроблення програми попередження травматизму учнівської молоді засобами фізичного виховання в закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Проблеми фізичного виховання і розвитку школярів та забезпечення їхнього здоров'я. *Журнал АМН України*. 2001. Т. 7. № 3. С. 487–494.
2. Бойченко Ю. Профілактика травматизму на уроках фізичної культури і перша долікарська допомога. *Фізичне виховання в школі*. 2009. № 4. С. 21–24.
3. Бріжата І.А. Програма попередження шкільного травматизму на уроках фізичної культури. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. 79 с.
4. Волянюк Н.Ю. Сучасні аспекти професійної підготовки фахівців із фізичної культури і спорту. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 1999. № 19. С. 34–36.
5. Всесвітня організація охорони здоров'я: Доповідь про профілактику дитячого травматизму. URL: http://www.who.int/violence_injury_prevention/child/injury/world_report/en/
6. Грубар І.Я. Дитячий травматизм: профілактика та реабілітація засобами фізичного виховання : дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту. Львів, 2004. 20 с.
7. Дитячий травматизм. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/dityachiy-travmatizm-tsn-ta-ekspert-perevirilnaskilki-bezpechna-oselya-gaytani-dlya-yiyi-donki-222506.html>
8. Конох А.П. Профілактика травматизму у молодших школярів засобами фізичного виховання. URL: <https://referatu.net.ua/referats/7569/179145>
9. Назарова С.К. Динаміка дитячого травматизму та попередження ранньої інвалідності. *Молодий вчений*. 2016. № 8. С. 417–421.
10. Панасюк О.О. Профілактика травматизму у процесі занять фізичним вихованням студентської молоді. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv/cgiirbis_64
11. Про стан травматизму серед здобувачів освіти та працівників закладів освіти за 2022. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/88666/
12. Степаненко О.С. Аналіз травматизму в спорті та шляхи його попередження. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cjmbms_2019_4_1_49 С. 320-324
13. Шиян Б.М., Грубар І.Я. Шкільний травматизм: причини та шляхи профілактики. *Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання в навчальних закладах*. Чернівці, 2004. С. 68–74.
14. Aman M, Forssblad M, Henriksson-Larsen K. Incidence and severity of reported acute sports injuries in 35 sports using insurance registry data. *Scand J Med Sci Sports*. 2016; 26(4): 451–62.

REFERENCES

1. Bekh I.D. (2001) Problemy fizychnoho vykhovannia i rozvytku shkoliariv ta zabezpechennia yikhnoho zdorovia [Problems of physical education and development of schoolchildren and ensuring their health]. *Zhurnal AMN Ukrainy*. 2001. T. 7. № 3. S. 487–494. (in Ukrainian).
2. Boichenko Yu. (2009) Profilaktyka travmatyzmu na urokakh fizychnoi kultury i persha dolikarska dopomoha [Injury prevention in physical education classes and first aid.]. *Fizyчне vykhovannia v shkoli*. 2009. № 4. S. 21–24. (in Ukrainian).
3. Brizhata I.A. (2008) Prohrama poperedzhennia shkilnoho travmatyzmu na urokakh fizychnoi kultury [School injury prevention program in physical education classes]. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2008. 79 s. (in Ukrainian).
4. Volianiuk N.Yu. (1999) Suchasni aspekty profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv z fizychnoi kultury i sportu [Modern aspects of professional training of specialists in physical culture and sports]. *Pedahohyka, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. 1999. № 19. S. 34–36. (in Ukrainian).
5. Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia: Dopovid pro profilaktyku dytiachoho travmatyzmu. URL: http://www.who.int/violence_injury_prevention/child/injury/world_report/en/ (in Ukrainian).
6. Hrubar I.Ya. (2004) Dytiachyi travmatyzm: profilaktyka ta reabilitatsiia zasobamy fizychnoho vykhovannia [Children's injuries: prevention and rehabilitation by means of physical education]: dys. ... kand. nauk z fiz. vykh. i sportu. Lviv. 2004. 20 s. (in Ukrainian).
7. Dytiachyi travmatyzm. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/dityachiy-travmatizm-tsn-ta-ekspert-perevirili-naskilki-bezpechna-oselya-gaytani-dlya-yiyi-donki-222506.html> (in Ukrainian).
8. Konokh A.P. (2010) Profilaktyka travmatyzmu u molodshykh shkoliariv zasobamy fizychnoho vykhovannia [Prevention of injuries in younger schoolchildren by means of physical education]. URL: <https://referatu.net.ua/referats/7569/179145>. (in Ukrainian).
9. Nazarova S.K. (2016) Dynamika dytiachoho travmatyzmu ta poperedzhennia rannoї invalidnosti [Dynamics of childhood injuries and prevention of early disability]. *Molodyi vchenyi*. 2016. № 8. S. 417–421. (in Ukrainian).
10. Panasiuk O.O. (2016) Profilaktyka travmatyzmu u protsesi zaniat fizychnym vykhovanniam studentskoi molodi [Injury prevention in the process of physical education of student youth]. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/irbis_nbuv/cgiirbis_64 (in Ukrainian).
11. Pro stan travmatyzmu sered zdobuvachiv osvity ta pratsivnykiv zakladiv osvity za 2022. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/88666/ (in Ukrainian).
12. Stepanenko O.S. (2019) Analiz travmatyzmu v sporti ta shliakhy yoho poperedzhennia [Analysis of injuries in sports and ways to prevent them]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmbs_2019_4_1_49 S. 320-324. (in Ukrainian).
13. Shyian B.M., Hrubar I.Ya. (2004) Shkilnyi travmatyzm: prychny ta shliakhy profilaktyky [School injuries: causes and ways of prevention]. *Aktualni problemy rozvytku fizychnoho vykhovannia v navchalnykh zakladakh*. Chernivtsi, 2004. S. 68–74. (in Ukrainian).
14. Aman M, Forssblad M, Henriksson-Larsen K. (2016) Incidence and severity of reported acute sports injuries in 35 sports using insurance registry data. *Scand J Med Sci Sports*. 2016; 26(4): 451–62.